

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КАЛАМБУРІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Г. І. Олефір

Київський національний лінгвістичний університет

Перекласти – це не просто транскодувати повідомлення подане засобами однієї мови за допомогою засобів, наявних у другій мові. М. Ледерер, французький перекладознавець та перекладач-практик, визначає місце перекладача між автором та читачем: “Перекладач дуже добре знає, що він не перекладає одну мову на іншу, але, що він розуміє мовлення і транслює його у свою чергу, подаючи таким чином, щоб воно стало зрозумілим” [1, с. 19]. Адже, переклад має місце в рамках щонайменше двох мов та двох культур та, звичайно, двох різних унормованих лінгвістичних систем, які, власне, і визначають межі свободи мовця, дозволяючи, або не дозволяючи, окремі ігри слів, певні маніпуляції із мовними знаками, допустимі порушення лінгвостилітичних норм.

Каламбур покликаний створити в тексті гумористичний або сатиричний ефект. Він дієва фігура комічного, він загострює увагу, акцентує думку та дозволяє семантичну багатоплановість висловлювання. Саме ця семантична багатоплановість, що реалізується в певному контексті та має соціокультурну спрямованість, і стає на заваді перекладу. Для вирішення проблеми перекладач має не лише бути творчою особистістю, але й грамотним мовознавцем, що усвідомлює механізми маніпуляцій зі словами.

За В. С. Виноградовим каламбур включає в себе два компоненти, кожен з яких може бути словом або словосполученням. Перший компонент виступає своєрідною лексичною підставою каламбуру, елементом опори, стимулятором початкової словесної гри. Він завжди відповідає чинним нормам орфографії, лексичного узусу, орфоепічним канонам. За фактом це є тема каламбуру. Другий компонент – слово-перевертень – є результуючим. Він виступає своєрідним піком, вершиною каламбуру. Після реалізації результуючого компонента в мовленні з подальшим його співвіднесенням зі словом-еталоном власне й утворюється комічний ефект, реалізується словесна гра, яка іноді призводить до авторського словотвору.

У французькій мові в основі каламбуру може лежати еківок, спровокований синтаксичною конструкцією, яка дозволяє двозначну семантичну інтерпретацію висловлювання: *J'ai tué un éléphant en pyjama ! // J'offre des fruits aux enfants, qui sont arrivés hier. // Coiffeur pour dames de grande réputation.*

Також каламбури часто засновані на полісемії. Проте, на відміну від більшості тропів, пряме і переносне значення мають бути обіграні одночасно, в якості елемента опори та вершини каламбуру, що дуже обмежує вибір мовних одиниць та потребує певного контексту. Найчастіше це рекламні слогани та тексти: *Lisez entre les lignes !* (бібліотека в метро) // *Faites l'impression ! Personnalisez vos cartes !* (друкарня з виготовлення візитівок) // *Faites bonne impression ! Tout en un !* (принтер HP Officejet Pro) // *L'eau à l'état sauvage* (мінеральна вода Valvert).

Літератори часто грають із прямим та переносним значенням слова: *Il aime les femmes distantes, mais de près.* (J. Giraudoux) // *Les miroirs feraient bien de réfléchir*

un peu avant de renvoyer les images. (J. Cocteau)

Надзвичайно відомі каламбури, що вийшли з-під пера знаменитих французьких риториків та основані на різній розбивці слів: *Nous ne naissons pas seuls. Naître, pour tout, c'est co-naître. Toute naissance est une connaissance* (P. Claudel). Інколи вони завдячують середньовічній традиції та є римованими: *Or donné par don / Or donne pardon* (F. Rabelais). // *Fortune Infortune Fort Une* (la devise de Marguerite d'Autriche, duchesse de Savoie et de Bresse).

Каламбур може бути побудований на використанні омонімів: *C'est pas du vol !* (рекламний слоган знижених тарифів на залізниці), або омофонів: *Faites de l'égalité* (замість *fête de l'égalité*). Сучасні рекламисти та журналісти часто і вправно користуються цим: *L'eau des os !* (мінеральна вода *Talians*) // *Il n'y a que Maille qui m'aïlle.* (гірчиця *Maille*) // *Mettre à gauche, c'est adroit !* (державна реклама програми заощаджень) *Le testostérone : de mâle en pis.* (Le Figaro) // *Défense de DSK : la gauche pas adroite.* (Libération)

Каламбур може базуватися на фразеологізмах, які легко упізнаються носіями мови, хоча і є дещо спотвореними, обіграними: *Il n'y a que la vérité qui baisse* (замість *qui blesse*). // *Le vieux est l'ennemi du bien* (замість *le mieux est l'ennemi du bien*). // *Entre deux mots il faut choisir le moindre* (P. Valéry) (замість *entre deux maux*). // *Dis-moi qui tu fréquentes et je te dirai qui tu hais* (V.Hugo) (замість *qui tu es*).

Також каламбур може завдячувати авторському неологізму, завжди ситуативному: *Car cet « ocni », cet objet chantant non identifié, « vient de là » comme il dit en chanson.* (Le Français dans le monde) // *Sportez-vous bien !* (L'Express)

При відтворенні каламбурів перекладач має справу не лише із власне мовними системними обмеженнями, вибір варіанту часто обумовлений соціокультурними факторами. Перекладач виступає у ролі “обізнаного читача”, який вміє читати поміж рядків, спираючись на свій енциклопедичний багаж, на свої лінгвістичні та екстралінгвістичні знання. Він уміє встановлювати необхідний зв'язок між експліцитним та імпліцитним, між різними видами дискурсу та соціо-історичними умовами їхньої реалізації в тексті.

Складність відтворення каламбурів полягає в тому, що будь-яка гра слів є такою собі новинкою у мові джерелі, внаслідок чого не існує константного або прямого відповідника в мові перекладу. Тому саме перекладачеві належить проаналізувати всі ймовірні способи перекладу каламбуру та прийнятні можливості збереження гри слів у рамках лінгвістичної норми цільової мови. Перекладач має вирішити чи можливо транслювати мовну конструкцію буквально, чи вдасться зберегти принаймні механізм новоутворення, чи доведеться вдатися до трансформації, а то й взагалі передати лише смисл повідомлення, втративши емоційно забарвлену складову, культурний підтекст, імпліцитну інформацію, збіднивши тим самим авторську інтенцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Seleskovitch D., Lederer M. *Interpréter pour traduire* / Danica Seleskovitch, Marianne Lederer. – Paris : Publications de la Sorbonne, Didier Érudition, 1984. – 311 p.